

הלכות שבת – שיעור 19 מלאכת בורר – חלק ג'

בורר דרך אכילה

איסור בורר הוא רק אם ההפרדה נעשית **כדרך הבוררים בחול** שמתעסק בתיקון והכשרת התערובת, אך אם ההפרדה נעשית **כדרך אכילה**, שאינו מתעסק בתיקון התערובת אלא באכילה, אינו בכלל מלאכת בורר, אלא צורת אכילה ומותר.

שלושה תנאים לברירה דרך אכילה

- **אוכל מתוך פסולת**: שיברור ויפריד את האוכל מתוך הפסולת, ולא את הפסולת מתוך האוכל.
- **ביד**: שברירת האוכל תעשה בידו, ולא בעזרת כלי המיועד לברירה.
- **מיד (לאלתר)**: שיברור את האוכל לשם שימוש מידי, למעט ברירה לשם שימוש לאחר זמן.

וכל שלא התמלאו שלשת התנאים אין זו דרך אכילה אלא דרך ברירה ותיקון, ואסורה הפרדה זו מהתורה (משני"ב פתיחה לסי' שיט).

אוכל מתוך פסולת

הגדרת פסולת ואוכל/ **שני מיני מאכלים**: כבר התבאר, שהמושג 'אוכל ופסולת' אינו רק באוכל ופסולת ממש, אלא גם בשני מיני מאכלים הראויים לאכילה, וכן בשני מיני כלים שייך המונח 'אוכל ופסולת' וכנ"ל בפתיחה; הגדרת 'אוכל' הוא אותו שרוצה להשתמש בו עתה, והגדרת 'פסולת' הוא אותו שאינו רוצה להשתמש בו עתה אלא להשאירו לאחר זמן, ולכך אסור לברור את אותו שאינו צריך עתה, אף אם כוונתו להשתמש מיד במין השני שנשאר.

דוגמא: כאשר יש לפניו תערובת של בוטנים ושקדים, וכעת רוצה לאכול את השקדים ולהניח את הבוטנים לאחר זמן, לא יברור את הבוטנים אף אם דעתו לאכול מיד את השקדים, שמאחר שאינו חפץ כעת בבוטנים נחשבים לפסולת, ונמצא בורר פסולת מתוך אוכל שאסור אפ"י אם כוונתו לאכול את הנשאר מיד, אלא יברור את השקדים אותם חפץ לאכול מיד ויאכלם (שו"ע ורמ"א שיט ג, משני"ב יב, ביה"ל ג ד"ה ומניח, כה"י"ח כב כג, בא"י"ח בשלח ב, חזו"ע עמ' קפ)¹.

¹ כאשר בורר את המין שאינו חפץ ונותנו לחבירו כדי שיאכלו לאלתר, אף שיעקר כוונתו להוציא מין זה מהתערובת מותר, כיון שחברו אוכלו מיד (הגרש"ז אויערבך ששי"כ ג הערה יד, חזו"ע שבת ד עמ' קפח).

הלכות שבת – שיעור 19 מלאכת בורר – חלק ג'

ברירה בכלי / ברירה ביד

גם כאשר בורר את האוכל מתוך הפסולת בכוונה לאכול מיד, אין היתר אלא כאשר בורר ביד, אך אסור לבצע את הברירה על ידי כלי, לפי שאינה צורת אכילה אלא דרך ברירה ותיקון כדרך הבוררים בחול², (שוע שיט א, משני"ב פתיחה, א ב, ביה"ל שכא יב ד"ה מידי, אול"צ ב לא ביאורים לתשו"י).

איסור הברירה בכלי נאמר גם בשני מיני מאכלים, אף אם ברר את המין שרוצה לאכול עתה, ואפ"י אם רוצה לאכול את שניהם מיד, חייב מהתורה על עצם ההפרדה כדרך ברירה ותיקון (ביה"ל א ד"ה ובורר).

כלי אכילה: דעת פוסקי ספרד שכלי אכילה כדוגמת כף ומזלג, נידונים בכל אופן כברירה **ביד**, שנחשבים כ'**כ"ז ארוכה**' והברירה בהם הינה דרך וצורת אכילה, ומותר לברור בהם אוכל מתוך פסולת בכדי לאכול מיד, שלא אסרו אלא כלים העומדים לברירה (אול"צ א כז, חזו"ע שבת ד עמ' קעג).

אולם אחרוני אשכנז חילקו בדבר, שכאשר כלי האכילה אינם מסייעים במעשה הברירה ומשמשים רק כיד ארוכה, כגון מחמת שאינו רוצה ללכלך ידיו או מחמת שהוא מרוחק ואינו יכול להגיע לשם בידו, או מחמת שהוא דבר לח שאינו יכול לקחתו בידו, דינו כבורר ביד ומותר, וכגון שמוציא עם המזלג בשר מן העצמות, או שחותך בסכין את עטיפת הנקניק כדי לאכלו. אך אם הכלי מסייע בעצם מעשה הברירה, כגון שע"י הכף והמזלג נברר בקלות יותר מאשר בידו, נחשב כבורר באמצעות כלי **ואסור** (אג"מ א קכד, ששי"ג הערה קמא קמה, ובכך מיושב הסתירה בדברי המשני"ב נה סב ושעה"צ נח, למשני"ב סו).

ברירה מיד / לאחר זמן

כאמור גם כאשר נתקיימו שני תנאי ההיתר דלעיל, שבורר ומפריד את האוכל מתוך הפסולת שלא בעזרת כלי ברירה אלא בידו או בכלי אכילה, אין היתר אלא כאשר עושה כן בכדי לאכול מיד, שבכך היא צורת ודרך אכילה. אך אם מפרידו כדי להשאירו לזמן מאוחר יותר, אינו דרך וצורת אכילה אלא דרך ברירה ותיקון ואסור מהתורה, לפי שרוב ענייני הברירה הם לאחר זמן ואז הדרך לברור בכל ענין ואפ"י ביד (שו"ע שיט א-ג, משני"ב פתיחה, י).

שיעור זמן 'לאלתר' (מיד): הסכמת הפוסקים שאין צורך לברור על מנת לאכול את הנברר מיד, אלא כל שבורר לצורך אותה הסעודה שעתיד לערוך מותר, גם במידה והסעודה אורכת כמה שעות, שכיון שברר 'סמוך לסעודה' נחשב 'מיד' (רמ"א שיט א, משני"ב ד, וביה"ל ד"ה וכל, וראה עוד ששי"ג הערה רטו).

מה נחשב סמוך לסעודה: נחלקו הפוסקים; דעת פוסקי אשכנז ששיעור סמוך הוא הזמן שדרך אותה אשה לסדר את המאכלים לסעודה, וקודם לזה אפילו זמן מועט אסור, ותלוי בכל אשה ובכל סעודה לגופה, שכן לסעודה גדולה בעלת משתתפים רבים עורכת הברירה זמן רב יותר (אג"מ ד עד בורר

² אלא שאם בורר בכלי המיוחד לברירה שדרך לברור בו בחול כדוגמת נפה מסננת וכיו"ב, איסורו מהתורה, אך אם בורר בכלי שאין דרך לברור בו כקנון ותמחוי ומצקת מחוררת שאינה מיוחדת רק לברירה, איסורו רק מדברי סופרים.

הלכות שבת – שיעור 19 מלאכת בורר – חלק ג'

יג, שעה"צ תרי"ט, וראה שש"כ ג סט ע. ובמשנ"ב שכא מה כתב שאסור לברור עד יציאת בני הבית מבית הכנסת, לפי שצריך שהברירה תהא סמוך לסעודה ממש).

אולם הבן איש חי (בשלח א) כתב שיעור פסוק בזה, והוא כל שסמוך 'פחות משעה' לסעודה, מותר ונחשב 'לאלתר'. ומאידך דעת הגר"ע יוסף (שבת ד עמ' קפ) שאין להתיר אלא דקות אחדות לפני הסעודה ולא קודם לכן, ורק כאשר בני הבית מרובים יכול להקל בתוך חצי שעה, במידה ואכן נצרך שהות זמן זו לצורך הכנת הסעודה, אך לא יותר מחצי שעה.

אופנים שהתירו לברור פסולת מתוך אוכל

נתבאר לעיל בכללי היסוד להלכות בורר, שלעולם אין לברור את הפסולת מתוך האוכל אפי' אם עושה כן בידיו ודעתו לאכול מיד את האוכל הנשאר, כיון שהוא דרך ברירה ותיקון ולא דרך אכילה. אמנם ישנם מקרים מסוימים שאף לברור ולהפריד את הפסולת מתוך אוכל הינו בכלל דרך אכילה ומותר, וכדלהלן:

הסרת קליפה/ אי אפשר להגיע למאכל בענין אחר

מותר לקלף פירות, ירקות ביצים וכיו"ב, אך בתנאי שדעתו לאכול את המאכל שתחת הקליפה מיד, ואף שנוטל את הקליפה שהיא הפסולת מהאוכל, כיון שאי אפשר להגיע לאוכל זה באופן אחר, הרי דרך אכילתו בכך ומותר כשעושה כן כדי לאכול מיד (רמ"א שכא יט, ביה"ל ד"ה לקלף, וביה"ל שיט א ד"ה מן העליון, ומשנ"ב שם כד).

וגם באופן שישנה אפשרות טכנית להגיע לאוכל מבלי להסיר את הקליפה תחילה, כל שדרך אכילתו הרגילה היא להסיר הקליפה כדי להגיע לאוכל, נחשב דרך אכילה ואין צריך לעקם ידיו ולהוציא האוכל מהקליפה בצורה משונה, ולכך בקילוף בננה או אבוקדו אין מוטל על האדם לחתוך הפרי לשנים ולהוציא את האוכל מתוך הקליפה, אלא יכול לקלף הקליפה כדרכו כדי לאכול מיד מה שבתוכה (בא"ח בשלח ו, הגר"שז אויערבך שש"כ ג הערה לד, חזו"ע שבת ד עמ' קצ, וראה עוד שש"כ ג הערה צה).

ברירת פסולת בשעת האכילה

אף שאסור לברור את הפסולת מתוך האוכל גם אם דעתו לאכול מיד את האוכל הנשאר, מכל מקום בעוד האוכל בפיו פשוט שמותר להוציא את הפסולת מתוך האוכל, שאין איסור בורר בתוך בפיו, לפי שכך היא דרך וצורת אכילה ואינו צורת ברירה ותיקון (שו"ע שיט טז).

ודעת הרבה פוסקים שאף קודם שהתערובת נכנסה לתוך בפיו, כל שהוא בשעת עסק האכילה ממש, מותר אף לברור פסולת מתוך אוכל, לפי שהוא דרך וצורת אכילה, וכל האיסור הוא רק כשאינו עוסק כעת באכילה אלא עוסק בהכנת ותיקון המאכל לצורך אכילה שעתיד לאכול מידית (ביה"ל ד ד"ה הבורר, הביא מחלוקת ראשונים בזה).

הלכות שבת – שיעור 19

מלאכת בורר – חלק ג'

ולמעשה דעת פוסקי אשכנז להחמיר לכתחילה שלא לברור הפסולת מהאוכל גם בשעת אכילה, אך אין למחות ביד המקלים לפי שיש להם על מי שיסמכו (ביה"ל ד"ה מתוך, וראה עוד משנ"ב שכא פד ושעה"צ צח, ובחזו"א נד א החמיר בזה, וראה שש"כ ג הערה כח).

ולדעת פוסקי ספרד ניתן להקל בזה לברור הפסולת מתוך האוכל בשעת אכילה, כאשר הפסולת מחוברת לאוכל בתולדה, כגון האוכל דגים מותר להוציא תחילה את העצמות ולאכול מיד את הדג, שדרך אכילתם בכך תמיד, וכן להוציא גרעינים מהאבטיח או מהמשמש בעת האכילה לפי שדרך אכילתם בכך (בא"ח בשלח ז י, אול"צ ב לא ה, חזו"ע שבת ד עמי קצה קצח).

פתרונות להינצל מאיסור בורר

פיזור התערובת

כאשר מונח לפניו תערובת של מינים שונים, ישנה עצה בה יוכל לברור כל מין לעצמו, ע"י שיטח ופיזור את התערובת, ובכך יהא מותר לו לברור אפי' את הפסולת ואפי' לשימוש של אחר זמן, כיון שכבר אינם מעורבים, וכפי שלמדנו שאין איסור בורר אלא בתערובת (הגרש"ז אויערבך שש"כ ג הערה ו ע"פ הגמ' בשבת עד, אג"מ ד עד בורר יא).

ברירת מעט אוכל עם הפסולת

בפוסקים מוזכרת עצה בה מותר לברור פסולת מתוך אוכל, והוא כאשר נוטל עם הפסולת מעט מן האוכל, לדוגמא גרעיני לימון המעורבים בסלט או חרק שנפל לתוך משקה, מותר להוציא את הגרעינים והחרק עם מעט אוכל, לפי שאין שם בורר על כך מאחר שלא הפריד בין האוכל לפסולת, שהרי נטל גם חלק מהאוכל, והרי הוא כמחלק את האוכל לשני חלקים (משנ"ב נה סא סב, ביה"ל ד"ה הבורר, משנ"ב תקד כ, שו"ת אול"צ ב מז כב, וראה עוד אול"צ א כז שהטעם משום שאין דרך ברירה בכך, ובאופן זה מותר אפי' אם אין כוונתו לאכול את המאכל מיד - שעה"צ נט)³.

אך דעת החזון איש לאסור בזה, שהרי פעולתו מוכיחה שאין כוונתו לחלק את המאכל לבי' כלים, אלא לנקות את המאכל מהפסולת המעורב בו, ומה בכך שלוקח מעט אוכל עמו יחד, ולכך כתב החזו"א שאין להתיר אלא כאשר נוטל עם הפסולת את כל התערובת שסביבה, שבכך אינו בכלל בורר מהתערובת, אלא מוציא הוא את כל התערובת ממקומה, ולכך כשנפל עצם או קליפה לא די שיקח חתיכה קטנה של אוכל עמה, אלא יקח עם הפסולת כמות גדולה של אוכל באופן שלא יראה כנטילת פסולת מהאוכל, אלא כחלוקת התערובת, והוא ע"י שיקח את כל השטח שסביב הקליפה עמה, שנמצא מוציא את התערובת עצמה (חזו"א נג ד"ה ט"ז, נד ג, וכן החמיר הגרש"ז אויערבך שש"כ ה הערה כד כשיש דין בורר גמור כגרעיני לימון בסלט, וראה עוד שם הערה מא).

³ יש להדגיש שהיתר זה מועיל גם לענין ברירת אוכל מפסולת לאחר זמן, שאם יוציא עם האוכל מעט מן הפסולת יהא מותר אפי' דעתו לאכול רק לאחר זמן, לפי שאין על כך שם בורר, אלא כמחלק הפסולת לבי' כלים.

הלכות שבת – שיעור 19 מלאכת בורר – חלק ג'

שימוש בפסולת להחשיבו כאוכל

פתרון נוסף הוא להשתמש זמן מה במין אותו בורר ובכך יחשב כבורר אוכל מיד, ואף בפסולת כגון עצמות בשר ודגים, ימצוץ מעט בפיו כל עצם קודם שמשליכו לחוץ ושוב אין עליו שם פסולת (ביה"ל ש"ט ד סודייה מתוך, וסודייה חייב, וראה חזו"א נד ג-ד וצ"ע).